

NESHVATANJE ZNAČAJA EKOLOGIJE ZA OSTVARIVANJE ODRŽIVOG RAZVOJA I BEZBEDNOSTI SAVREMENE PRIVREDE I DRUŠTVA

*LACK OF UNDERSTANDING OF IMPACT OF
ENVIRONMENT PROTECTION ON THE SUSTAINABLE
DEVELOPMENT AND SECURITY OF TODAY ECONOMY
AND SOCIETY*

Originalni naučni rad

DOI 10.7251/POS1208007I	COBISS.BH-ID 3063576	UDK 502/504:330.342
-------------------------	----------------------	---------------------

Prof. dr Bogdan Ilić¹, Ekonomski fakultet u Beogradu
Dr Nebojša Praća², MUP R. Srbije

Sažetak:

Danas ekologija zauzima primarni značaj u očuvanju ne smo bezbednosti privrede i društva, već i opstanku planete Zemlje uopšte. To, međutim, mnogima još nije jasno i nisu toga svesni, te su potrebni mnogo veći napori države, privrede i pojedinaca.

Nime, ekologija i ekološka ekonomija su mlađe naučne discipline koje se javljaju u prošlom veku, a svoj intenzivni razvoj poprimaju početkom XXI veka. Dublje i šire njihovo izučavanje počinje pojavom globalizacije i tranzicije političkih i ekonomskih sistema. Stoga ih nije moguće tretirati na način kao što čine oni koji se tim problemima nisu intenzivnije bavili. Tako "istinski ekonomisti" upadaju u sopstvenu zamku, jer na nekim mestima govore o istovetnosti ekoloških troškova ostalim troškovima, na drugim mestima o specifičnosti tih troškova, dok na nekim o nemogućnosti obuhvatnosti tih troškova, ili o izbegavanju tih troškova i sl.

S obzirom na to da prekomerno trošenje ljudskih resursa i zagađivanje čovekove okoline - zagađenost zemlje, vode i vazduha u svetu vodi neposrednoj pretnji opstanku ljudskih bića, nije prihvatljiv stav da poslovno odlučivanje može zavistiti "...od isključivo ekonomskih kriterijuma" poslovnog subjekta. Zato krilatica

¹ prof. dr Bogdan Ilić: +381112459007

² dr Nebojša Praća

"Ekologija mora da se pita, ali ekologija odlučuje" mora da se transformiše u krilaticu "Ekonomija predlaže, ekologija odlučuje" da bi se racionalno koristili prirodni resursi i obezbedio "održivi razvoj".

Međutim, postoje autori koji i pored katastrofa prouzrokovanih zemljotresom, cunamijem, zagađenošću prirode, epidemije i sl. smatraju i pišu da je glavni smisao i cilj "poslovnog odlučivanja" ostvariti što veću dobit, bez obzira na sve posledice (nestanak biljnih i životinjskih vrsta, pretnja opstanku života i sl). Po njihovom mišljenju, ekologija se može pitati, ali ekonomija mora odlučivati.

U uslovima globalizacije i neoliberalnog modela razvoja neophodan je međunarodni institucionalni sistem sa novim vrednostima koji će onemogućiti štetne posledice poslovanja multinacionalnih korporacija i funkcionisanja međunarodnog tržišta kapitala na životnu sredinu i ljudsku bezbednost.

Dakle, problem zaštite životne sredine ne uključuje samo mikroaspekt već se sagledava u širem kontekstu političkih, ekonomskih, socioloških i bezbednosnih aspekata u čijoj osnovi je nova tehnologija.

Ključne reči: *Ekologija, ekološka ekonomija, ekosistem, prirodna sredina, ekološki troškovi, rizik, bezbednost.*

Abstract:

Today environment protection is a primary interest and precondition for the sustainability not only of the economies and societies but for the Earth, oo. At the moment this fact is not commonly understood, and still many efforts should be spent by the govern ment, the industry and the individuals in this direction.

Environment protection and the environment friendly based economy are relatively new scientific disciplines established during the last century. Its development was intensified at the beginning of 21. century. Deep and wide studding of the environment protection coincides with start of the globalization and the transition of political and economical systems.

Based on the fact that too intensive spending of the natural resources and environment pollution – ground, waters and air – in whole World, leads to immediate theat to human existence and survival, and attitude that bussines decisions should be based only on economic criteria of the business subjects, is not more acceptable. Because of this fact the sentence "Environment protection must be included, environment protection is a decision criteria" must be transformed to sentence "Environment protection proposes, environment protection decides"; which will result with rational use of natural resources and sustainable development.

However, there are some authors that beside of catastrophes that are caused by earthquakes, tsunamis, environment pollution, decease epidemics and other similar, believe and suggest that is main goal and the sense of "business decision" is profit maximization without taking into account the consequence

(biological sorts disappearing, threat to existence and surviving). According to them, environment protection should be considered (consulted), but economy must be only deciding factor.

Phenomenon of the globalization and no-liberal development model require an international institutional system that would establish new value system and which will prevent environment and human security from damaging consequences that produce multinational corporations with their business making and international capital market with its functioning.

Consequently, environment protection is not limited to micro aspect only, but considers a wide spectra of political, economic, social and security aspect that are all based on new technologies.

Key worlds: *Environment, environment protection, ecosystem, natural resources environment protection cost, risk, security.*

1. UVOD

Društveno-ekonomski sistemi se nužno menjaju, kao i svi biljni i životinjski organizmi. To dovodi do menjanja ekonomskih kategorija, tokova, procesa, mehanizama i sl, o čemu smo detaljnije pisali u našem članku objavljenom u časopisu "Računovodstvo" br. 5-6/2010, kao i u knjizi "Ekološka ekonomija", objavljenoj u Beogradu 2010. g. Zbog toga danas u XXI veku informatičke ekonomije³ nije moguće koristiti izraze narodna ekonomija, ekonomski entitet i sl., jer to doista potpada pod utopijsku ideologiju i Jednostavno ekonomsko obrazovanje, a mi bismo rekli zastarelo ekonomsko obrazovanje: zato ne iznenađuje to što za "istinske ekonomiste" reči čovečanstvo, humanizam, održivi razvoj, ekologija i sl. predstavljaju "mistifikaciju suštine i podstiču ponavljanje utopijskih zabluda". Oni smatraju da se ekonomski i društveni tokovi i odnosi mogu rešavati putem *cost/benefit* analize, pri čemu zaboravljaju da je ekonomski i društveni život mnogo složeniji i da se ne može sabijati u bilo kakve šeme i obrasce. To je, pored ostalog, pokazala i savremena svetska ekonomska kriza 2008. godine. Nesporna je činjenica da je u XXI veku ceo svet suočen sa ekološkim problemima (otapanje leda na Severnom i Južnom polu, kisele kiše, cunami, poplave, požari, epidemije, gubici ljudskih života

³ Videti našu koautorsku knjigu "Informatička ekonomija u uslovima globalizacije", Banja Luka, 2009. g.

i sl). O tim ekološkim problemima održavaju se svetski skupovi (Kjoto, Kopenhagen i dr), raspravlja se u Ujedinjenim nacijama i uvode se ekološki standardi.

Naime, ugrožavanje životne sredine, uključujući i druge probleme društvenog i ekonomskog razvoja, dovodi se u vezu sa posledicama neoliberalnog modela privređivanja i nesavršenosti tržišta. Potraga za profitom dovodi do takvog rezultata da uništavanjem biosfere ljudi uništavaju i sami sebe. Krupni kapital sadržan u multinacionalnim korporacijama zbog svoje moći uticaja na društveno-ekonomske i političke tokove u prilici je da sprovede neke poslovne aktivnosti koje mogu da ugroze i životnu sredinu. Zbog toga nastaje potreba za novom paradigmom u društvenoj teoriji koja proizilazi iz nove globalne prakse i realnosti u vezi sa promenom načina života⁴. Neophodno je postizanje društvenog konsenzusa u vezi sa rešavanjem naraslih problema savremenog sveta na svim nivoima društvene organizacije ako se sadašnje tendencije u razvoju tehnologije i konflikata nastave. Usvajanje kulturnih i etničkih normi, tj. razvijanje svesti treba da doprinese racionalnijem odnosu prema zajednici i okruženju. Ključno pitanje koje traži odgovor u uslovima globalizacije je koliko država i postojeće međunarodne institucije mogu da garantuju bezbednost ljudima? Neophodno je da se procena rizika vrši i sa političkog i sa kulturološkog aspekta.

⁴ Ovaj proces je počeo sedamdesetih godina 20. veka kroz kritičku analizu društvenog razvoja, a u vezi je sa izučavanjem savremene naučno-tehnološke revolucije i njenih socijalnih posledica.

2. IZVORI UGROŽAVANJA STABILNOSTI I BEZBEDNOSTI DRUŠTVENO-EKONOMSKOG RAZVOJA

Savremeni svet se suočava sa brojnim rizicima (prezaduženost u svetu, siromaštvo, ekonomske krize, ugroženost životne sredine). Nametanjem univerzalnih standrada za celi svet inspirisanih ideološkim konceptom globalizma stvara se otpor kod većine ljudske populacije u svetu. Zapadni univerzalizam se doživljava kao imperijalizam Zapada prema ostatku sveta. Veliki problem predstavlja postojeći jaz između siromašnih i bogatih. Umesto da primarni efekat globalizacije bude doprinos smanjenju siromašnih, odnosno podizanju njihovog standarda, situacija je takva da zahvaljujući globalizaciji siromašni postaju još siromašniji u odnosu na bogatstvo razvijenih regiona sveta⁵. Takođe smo svedoci da se ekonomske krize koje se periodično dešavaju uglavnom rešavaju na štetu nerazvijenog dela sveta preko povećanja cena kapitala i pada cene primarnih proizvoda, sem nafte. Velike socijalne razlike pogoduju omasovljavanju kriminala i terorizma koji se i regrutuje iz najsiromašnijih slojeva. Na drugoj strani, povezanost genetike i informatike stvara mogućnost za nove forme života, koja dolazi kao apsolutizacija profita kao imperativa uspeha na globalnom tržištu⁶. Informatika i genetika postaju instrumenti hegemonije zamenjujući u tome bilo kakvo moderno oružje. Činjenica je da bezbednost savremenog društva nije ugrožena samo ratom i vojnim konfliktima. U novim uslovima društvenog života nevojni izvori ugrožavanja kao što su: ekonomska nestabilnost, socijalne razlike, ekološki problemi postaju primarni uzroci ugrožavanja mira i bezbednosti u svetu.

⁵ Prosečan GNI p/c 20 najbogatijih zemalja (37.898 USD) veći je od p/c 20 najsiromašnijih zemalja (213 USD) za 178 puta, Videti: World Bank (2005): "GNI per capita 2004, Atlas method and PPP".

⁶ Kroz komercijalizaciju ljudskog tela i duha tela, kao i svi živih organizama na planeti, teži se stvaranju idealnih organizama koji treba da zamene postojeće "nesavršene forme".

3. IDEOLOGIZACIJA SAVREMENIH PROCESA GLOBALIZACIJE I TRANZICIJE

Sa padom ideološkog protivnika, oslobođeni svih ograničenja kapitalizam i globalizam sa sobom nose opasnost po demokratiju i socijalnu pravdu. Mnoge značajne odluke po sudbinu sveta donose uprave transnacionalnih korporacija, međunarodne organizacije kao što su: Međunarodni monetarni fond (MMF), Svetska banka (SB), Svetska trgovinska organizacija (STO) i NATO. Delovanje pomenutih faktora je u demokratskom vakuumu u kojem ne postoje jasna pravila ni sistem koji bi omogućavao učešće građana u procesu donošenja odluka. ("Od proizvoljnosti do tiranije - samo korak", Života Ivanović, 2003). Globalizam kao interes i ideologija u prvi plan nameće stvaranje svetskog tržišta roba, usluga i finansija kao jedine vrednosti globalizacije, dok se potiskuju ostali, ne manje važni aspekti ovog procesa. Smatra se da ona nije u interesu mnogih siromašnih u svetu, da u mnogim delovima sveta deluje loše na životnu sredinu, kao i da ne doprinosi stabilnosti globalne ekonomije (Stiglic, 2002). Dakle, država koja ima nacionalni novac kao svetski novac, ima ogromne koristi, jer se sve može finansirati novom emisijom dolara⁷. Mada neki kažu da "Finansijski sektor možda i jeste kriv za ekonomsku krizu, ali ne bi trebalo svu krivicu svaljivati na njega" (DŽ. R. Sol, 2011) činjenica je da se takvim postupkom nastoji održanju postojećeg svetskog sistema koji favorizuje bogate, ali ne i siromašne. Na taj način ekološki, kulturološki, politički i društveni aspekti su podređeni svetskom privrednom sistemu. Privatizacija energetske resursa, vode za piće i ljudskih gena dovode u pitanje osnovna ljudska prava i suštinu života. Savremeni procesi ne mogu posmatrati svet samo na redukcionistički i materijalistički način. Osnovi problem savremene civilizacije je iznalaženje pravog modela upravljanja i predviđanje njegovih tendencija. Za efikasnost tržišta i njegovo funkcionisanje neophodne su dobre formalne institucije, kao i norme socijalnog ponašanja, kako bi se otklonile nesavršenosti tržišta. Kriza sistema koji počiva na slobodnom tržištu i profitu postaje dublja (nezaposlenost,

⁷ Smatra se da je tokom savremene svetske ekonomske i finansijske krize emitovano više dolara nego za dva veka njegovog postojanja. Na taj način SAD finansiraju ogroman uvoz, ali i ogromne vojne i nevojne rashode, uključujući i velika ulaganja u nove tehnologije.

porast siromaštva, korupcija, ugroženost životne sredine, i sl). Mada se zalaže za slobodnu trgovinu i liberalizam koji nameće ostatku sveta, SAD važe za jednu od država u kojoj je intervencionizam najprisutniji u ekonomskoj politici.

4. INSTITUCIJE I SAVREMENI DRUŠTVENI PROCESI

Nužna je promena ekonomske neoliberalne paradigme zapadne civilizacije koja bi uvažila rast ekonomskih pokazatelja ne samo radi potreba standardnih statističkih modela, već i ugrađivanje humanih aspekata u makroekonomske ciljeve. U svetskoj ekonomiji dominira ekonomski model koji favorizuje razvijene zemlje i njihovu potrebu za rastom koji se meri isključivo stopom ostvarenog profita. To neminovno još više zaoštrava probleme savremenog čovečanstva. Multinacionalne korporacije i finansijske organizacije određuju glavne ekonomske tokove i utvrđuju pravila poslovanja na globalnom planu. One nisu u vezi ni sa programskim obećanjima, ni sa moralnim aspektima, niti poštuju međudržavne sporazume. Kao profitne organizacije one ne snose odgovornost za socijalne posledice svojih aktivnosti, modeliraju nacionalne ekonomije prema svojim interesima, namećući vladama svoje modele organizacije privrednih i finansijskih struktura⁸. Globalizacija je zaoštrila protivrečnosti između države kao tradicionalno shvaćene zajednice naroda i njene suverene teritorije i savremene prakse transnacionalnog biznisa i prekograničnih migracija. U dužem periodu multinacionalne korporacije imaju obim poslovanja koji prevalizi GNP srednje razvijenih zemalja (UN ŠK, 2004). Finansijske spekulacije su već pokazale kakve posledice mogu da ostave na globalnu privrednu strukturu. Dužničke i finansijske krize izazvane su uglavnom transnacionalnim spekulativnim kapitalom koji bez ikakvih ograničenja menja lokacije. S obzirom na to da je reč o ogromnim sumama, onda i male turbulencije na finansijskim tržištima

⁸ Smatra se da oko 500 najvećih MNK kontroliše 42% svetskog bogatstva, raspolažu sa 90% tehnologije i patenata, da su uključene u 70% svetske trgovine. Multinacionalne kompanije imaju slobodu u sprovođenju investicija i politike zapošljavanja, što doprinosi siromaštvu i nesigurnosti.

moгу da izazovu teške poramećaje.⁹ Dnevna suma novćanih spekulacija prevazilazi za više od 15 puta dnevni promet roba i usluga (J.A. Scholte, 2002). Istovremeno su evidentirani ekološki problemi: zagađenje vazduha, gubitak obradivog zemljišta, zagađenje vode, biološka raznolikost, i sl. I drugi faktori utiču na širenje zagađenja životne sredine. Najdrastičniji primer je situacija posle katastrofe u Černobilu, a zatim nuklerana katastrofa u Fukušimi. Prema rećima zvanićnika Japana, "zemljotres i cunami izazvali su najtežu nacionalnu krizu od Drugog svetskog rata".¹⁰ Takođe, pojava klimatskih promena ukazuje na to da više nije dovoljno imati visoke domaće standarde i ošrtu kontrolu kako bi se izbegli rizici od ugrožavanja bezbednosti. To ukazuje na to da društvo "svetskog rizika" može da se zaštiti samo izgradnjom institucija sa regulativom i sankcijama za njeno nepoštovanje.

5. RAZLIKA IZMEĐU SIROMAŠNIH I BOGATIH

Pozitivni efekti globalizacije su optimizacija upotrebe proizvodnih faktora u svetskim okvirima i teoretski, ostvarivanje znaćajne ekonomije obima, tj. rastućih prinosa (Erik S. Reinert, 2006). Naime, u globalnoj privredi faktori proizvodnje (prodati resursi, kapital, tehnologija, rad, kao i robe i usluge) se, teoretski, slobodno kreću svetom. Špekulanti sele finansije s mesta gde su jeftinije na lokacije gde su skuplje; proizvođaći grade svoje pogone tamo gde su faktori proizvodnje najjeftiniji - u nerazvijene zemlje. Na ovaj način se profitira ne samo na razlici u ceni rada, nego i na niskim standardima zaštite radnika i životne sredine¹¹. Sve neravnomernija raspodela prihoda je definitivno degradirala sva socijalna očekivanja od privrednog rasta. U suštini treba da se pronađe model koji će uspešno da kombinuje najbolje strane tržišno i socijalno orijentisanih akgivnosti. Socijalne tenzije na razvijenom Zapadu i veoma niske zarade u zemljama u razvoju produbljuju krizu s obzirom na to da je

⁹ Smatra se da vlasnici krupnog kapitala i berzanski špekulanti mogu da utiču na politiku država, propast preduzeća i izazivaju krize u ćitavim regionima.

¹⁰ Dneni list "*Politika*", 14. 03. 2011. godine.

¹¹ U uslovima globalizacije razvijeni nameću liberalizaciju u oblastima u kojima su oni u prednosti, dok u agraru i visoko radno intezivnim granama često uvode protekcionistićke mere da bi zaštitili domaće tržište.

težnja na ekonomsko-tehnološki razvoj stvara se nova matrica zavisnosti i dominacije i povećava jaz između nerazvijenih i razvijenih zemalja, (J. K. Galbraith, 1990). Težnju na ekonomskom rastu po svaku cenu (makroekonomska stabilnost, liberalizacija trgovine i privatizacija) *Vašingtonski konsenzus* doveo je do katastrofalnih rezultata kod zemalja u tranziciji. Urušavanje starog društveno-ekonomskog sistema, bez izgradnje novog, i privatizacija doveli su do širenja nejednakosti i rasta siromaštva država i njihovih građana¹².

6. UGROŽAVANJE ŽIVOTNE SREDINE

Činjenica je da se čovek oduvek suočavao sa izazovima opstanka ljudske vrste. Ekonomski procesi čine uticaj globalnog napretka na prirodne resurse i okolinu. Danas su, pored ostalih, identifikovane dve vrste izazova koji ugrožavaju postojanje ljudske vrste: prekomerno trošenje ljudskih resursa i zagađivanje čovekove okoline. Uočava se da je ta potrošnja nejednaka i u zavisnosti je od toga da li ona nastaje kao posledica korišćenja prirode od strane bogatijih ili siromašnijih delova čovečanstva. Neka istraživanja pokazuju da je naglo povećana potrošnja prirodnih dobara (koja se ne mogu ni na koji način obnoviti) od strane najbogatijih delova stanovništva. Na primer, deset procenata najbogatijeg stanovništva troši 58 procenata ukupne energije. U proseku, pojedinac koji živi u razvijenijoj zemlji troši prirodne resurse po stopi koja je deset puta veća nego u nerazvijenijoj zemlji (Gidens, E., 2003). Zbog globalizacije političke granice nacionalnih država postale su propustljive i za materije zagađivače biosfere i životne okoline.

¹² Zemlje jugoistočne Evrope su od početka tranzicionog perioda imale nagli pad BDP i još većina njih nije dostigla nivo iz 1989. godine. Uočavanjem grešaka nametnutih modela menja se pristup razvojnim tranzicionim problemima koji vodi održivom razvoju i rešavanju problema životne sredine.

7. EKOLOGIJA I EKOLOŠKA EKONOMIJA

Naziv ekologija potiče od grčke reči "oikos" što znači kuća, gazdovanje, privređivanje, i "logos", što znači razum, principi, što se može prevesti kao "principi Zemlje". Tu se radi o prirodnim uzajamnim vrednostima i procesima prilagođavanja u kući Zemlji, odnosno "oikos nomos" znači "upravljanje kućom" odnosno prirodom. Pojam ekologije u užem smislu sastoji se u humanoj ekologiji i ograničava se na istraživanje odnosa između čoveka i njegove prirodne sredine. Zato možemo reći da pod ekologijom podrazumevamo nauku o principima koji determinišu uzajamne odnose i procese prilagođavanja na Zemlji, a koja su njima određena. U prvom redu su odnosi između čoveka i njegove okoline. Predmet izučavanja ekologije može se razumeti u dugom hijerarhijskom nizu organizacionih nivoa žive i nežive prirode, između individualnog organizma preko populacije, životne zajednice, eko-sistema i sistema društva i okoline, pa sve do eko-sfere i obezbeđenja bezbednosti života na zemlji.

7.1. Hijerarhijski niz prirodnih organizacionih nivoa¹³

Danas u *Ekologiji* razlikujemo dva pristupa. Prvi pristup zastupljen je u klasičnoj ekonomskoj teoriji, gde se ekonomski pojmovi (troškovi i rezultati) primenjuju na životnu sredinu. Drugi pristup poznat pod nazivom *Ekološka ekonomija* i umesto da ekonomske koncepte primenjuje na životnu sredinu, ona teži da ekonomske aktivnosti stavi u kontekst bioloških i fizičkih sistema, koji odražavaju način života. Fundamentalni princip *Ekološke ekonomije* je taj da ljudska aktivnost mora biti ograničena mogućnošću životne sredine. Radi se o pitanju hrane, pitke vode, neobnovljivih izvora sirovina (nafta, gas), jer se predviđa da će broj stanovnika od šest milijardi iz 2000. godine porasti na osam do deset milijardi 2030. godine. Ekološki ekonomisti smatraju da ograničenost

¹³ Izvor: Miller 1975. citirano prema Haber W.: Kultivirani krajolik između slike i stvarnosti, u: Akademievortrdge, svezak IX, Švajcarska. Akademija humanističkih i društvenih znanosti, Vern, 2002. str. 9; Videti: Hansruedi Muller, Turizam i ekologija, prevod, Zagreb 2004. godine, str. 40.

prirodnih resursa ograničava ekonomski razvoj. Smatra se da klasične ekonomske teorije ne pridaju ovom pitanju dovoljno važnosti te da su neophodne značajne strukturalne promene u privredi da bismo se prilagodili ograničenjima životne sredine.

7.2. Model kružnog toka

Faktori proizvodnje se uspešno definišu pomoću odrednica kao što su zemljište, radna snaga i kapital. Usluge tih faktora obezbeđuju "inpute" za proizvodnju dobara i usluga, što obezbeđuje osnovu za zadovoljavanje potrošnje domaćinstava. Tokovi dobara, usluga i faktora kreću se u smeru kretanja kazaljke na satu, a njihova ekonomska vrednost odražava se u tokovima novca kojim se oni plaćaju i kreće se u smeru suprotnom od smera kretanja kazaljke na satu. Na oba tržišta međusobni odnosi ponude i tražnje određuju tržišnu cenu i uspostavljaju ravnotežni output. *Prirodni resursi*, uključujući minerale, vodu, fosilna goriva, šume, ribolovne vode i obradivo zemljište, generalno se svrstavaju u opštu kategoriju "zemljišta". Druga dva glavna faktora proizvodnje, rad i kapital, neprekidno se obnavljaju u ekonomskom procesu kružnog toka, ali kojim procesima se prirodni resursi obnavljaju radi dalje ekonomske upotrebe. Da bismo odgovorili na to pitanje, treba da konstruišemo veći "kružni tok" koji će obuhvatiti procese eko-sistema, kao i ekonomske aktivnosti i bezbednosti. Kada upotrebimo takav širi pregled, primetićemo da je u standardnom kružnom toku izostavljen uticaj otpada koji se stvara u procesu proizvodnje. Taj otpad, koji podjednako stvaraju kompanije i domaćinstva, mora negde ponovo da se ulije u eko-sistem, ili putem odlaganja ili kao zagađenje vazduha i vode. Mada uprošćeno, opis pruža širok okvir za smeštanje ekonomskog sistema u njegov ekološki kontekst. Dakle, ekološki sistem ima sopstveni kružni tok koji je određen zakonima fizike i biologije, a ne zakonima ekonomije. Taj širi tok ima samo jedan neto "input" - solarnu energiju - i samo jedan neto "output" - otpadnu toplotu. Sve ostalo mora na neki način da se reciklira ili da ostane unutar planetarnog eko-sistema.

7.3. Pristup ekonomskog vrednovanja

Tradicionalni ekonomski pristup analizi tokova prirodnih resursa i otpada koristi istu vrstu *ekonomskog vrednovanja* koje se primenjuje na faktore proizvodnje, dobara i usluga. Ta analiza teži da odredi cenu svakom inputu u ekonomiji koji potiče od prirodnih resursa i životne sredine, uključujući i procene cena za inpute koji obično ne učestvuju u tržišnim transakcijama, kao što su čist vazduh i voda. Ekonomske tehnike se takođe mogu koristiti da se proceni novčana vrednost šteta koje su načinjene zagađenjem i odlaganjem otpada.

Ako funkcijama prirodnih resursa i životne sredine dodelimo novčane vrednosti, onda ih možemo uključiti u unutrašnji, odnosno ekonomski kružni tok. To je cilj standardne analize resursa i životne okoline. Kao što ćemo videti, za to mogu da se koriste razne metode, uključujući i redefinisane ili preraspodelu vlasničkih prava, stvaranje novih institucija, kao što su tržišta za dozvole za zagađivanje, ili implicitno procenjivanje pomoću pregleda i drugih tehnika. Ako se zadovoljimo time da mehanizmi određivanja cena tačno izražavaju "pravu vrednost" resursa i oštećenja životne sredine, te faktore možemo relativno lako uključiti u tržišno orijentisanu ekonomsku analizu.

7.4. Pristup ekološke ekonomije

U pristupu ekološke ekonomije ekonomski sistem se posmatra kao podskup šireg eko-sistema. Ekonomsko vrednovanje izraženo u cenama može samo nesavršeno da obuhvati složenost ekoloških procesa i ponekad može dovesti do ozbiljnih konflikata sa zahtevima eko-sistema. Ekološki ekonomisti su često zastupali stav da standardne ekonomske tehnike vrednovanja i procenjivanja moraju ili da se promene kako bi oslikavale realnosti eko-sistema. ili moraju da se zamene drugim oblicima analize usmerenim na tokove energije. nosivost životne sredine i zahteve ekološke ravnoteže i bezbednosti života. Kada se radi o problemu globalnih klimatskih promena, standardni ekonomski model obuhvata uravnotežavanje troškova i

koristi izbegavanja budućih klimatskih promena. Šteta koja nastaje usled povećanja nivoa mora ili jačih toplotnih udara procenjuje se u ekonomskom smislu, a zatim se upoređuje sa troškovima koji bi nastali pri pokušaju da se klimatske promene ublaže smanjenjem potrošnje fosilnih goriva i drugim merama. Predlozi politika se zatim formulišu tako da maksimalno povećavaju neto ekonomske koristi. Model ekološke ekonomije, za razliku od toga, prvo posmatra fizičke zahteve za stabilnijom klimom, a naročito ograničenja koncentracije ugljen-dioksida i ostalih gasova koji zadržavaju toplotu u atmosferi. Kada se jednom utvrde fizički zahtevi za stabilnom klimom, analiziraju se ekonomsko-bezbednosne preventivne mere koje su potrebne da se to postigne. Primena standardnog ekonomskog modela na problem globalnih klimatskih promena često rezultira u preporukama da se primenjuju ograničene mere politike životne sredine da bi se izbegli preveliki ekonomski troškovi. Ekološki pristup obično predlaže drastične mere radi očuvanja ravnoteže u atmosferi. Ekološki ekonomisti takoće vode računa o minimalizaciji troškova, ali tek pošto SU zadovoljeni osnovni biofizički zahtevi za stabilnost eko-sistema.

7.5. Mikroekonomija i makroekonomija životne sredine

Drugi način posmatranja razlika između standardnog i ekološkog pristupa odnosi se na napetost između makroekonomskog i mikroekonomskog pogleda na životnu sredinu. Standardna analiza ekonomije životne sredine umnogome se oslanja na mikroekonomske teorije. Makroekonomija životne sredine, međutim, omogućava da se ekonomski sistem smesti u širi ekološko-bezbednosni kontekst. Mikroekonomska analiza se usredsređuje na pojedina pitanja resursa i životne sredine. Makroekonomski pogled bavi se međusobnim odnosima ekonomskog rasta i eko-sistema.

7.6. Mikroekonomija i tehnike vrednovanja

Proširenje standardne makroekonomske teorije na područja pomoću kojih prirodnim resursima i životnoj sredini možemo odrediti cenu, može da pomogne u sagledavanju procesa postizanja ravnoteže na tržištu prirodnih resursa i *usluga životne sredine* tj. kapaciteta životne sredine da apsorbuje otpad i zagađujuće materije, zadrži solarnu energiju i da na druge načine obezbedi temelje za odvijanje ekonomskih aktivnosti. Analitičke tehnike koje igraju važnu ulogu u *mikroekonomiji životne sredine* obuhvataju:

- *Merenje eksternih troškova i koristi.* To znači, na primer, procenu novčane vrednosti za štete koje izazivaju zagađenja kiselim kišama. Ta vrednost može da se upoređi sa troškovima saniranja štete primenom tehnologije za kontrolu zagađenja ili smanjenjem "autputa" zagađivačkih aktivnosti. *Internalizacija eksternalija* može da se izvede, na primer, opozivom zagađivačkih aktivnosti.
- *Vrednovanje prirodnih resursa i životne sredine kao sredstva, bez obzira na to da li su u privatnom vlasništvu ili su javna dobra.* To podrazumeva razmatranje *intertemporalne alokacije resursa*, tj. izbor između korišćenja resursa odmah i njihovog očuvanja za buduću upotrebu. Standardna ekonomska tehnika za uravnoteženje sadašnjih i budućih koristi i troškova jeste upotreba *diskontovanja*. Ovom tehnikom se sadašnjim koristima ili troškovima pripisuje nešto viša vrednost nego budućim troškovima ili koristima. Koliko će te vrednosti biti više zavisi od primenjene diskontne stope i od toga koliko se ovo poređenje proteže u budućnost.
- *Donošenje odgovarajućih propisa u oblasti vlasničkih prava za resurse životne sredine i utvrđivanje pravila korišćenja zajedničkih resursa i propisa koji se tiču javnih dobara.*¹²
- *Uravnoteženje ekonomskih troškova i koristi nekim od oblika analize troškova i koristi.* To često obuhvata kombinaciju vrednosti koje se uočavaju na tržištu, kao što je vrednost

zemljišta ili dobara, i procenu netržišnih vrednosti, kao što su prirodna lepota i očuvanje raznovrsnosti živih vrsta.¹⁴

U kontekstu dvostrukog kružnog toka, prethodno opisane tehnike analize izvedene su iz manjeg "ekonomskog" kruga: zapravo, one primenjuju koncept određivanja cena izveden iz ekonomskog sistema na intermedijarne tokove prirodnih resursa i otpada koji povezuje ta dva toka. Čini se da je taj pristup adekvatniji za specifične i merljive probleme, kao što je određivanje adekvatne naknade za izdavanje dozvole za seču stabala na državnom zemljištu ili određivanje limita fabričkim emisijama zagađujućih materija.

7.7. Makroekonomija životne sredine

Tehnike procene su manje efikasne za određivanje važnih nemerljivih vrednosti kao što su pitanja estetike, etike i *biodiverziteta* (očuvanje mnogih različitih međusobno povezanih živih vrsta u ekološkoj zajednici).

Problemi kao što su globalne klimatske promene, iscrpljivanje ozona, izumiranje živih vrsta, degradacija obradivog zemljišta, nedostatak vode u regionima, oštećenja šuma i okeanskih sistema i drugi globalni problemi životne sredine zahtevaju širu perspektivu. Zbog toga se teoretičar ekološke ekonomije Herman Daly (Herman Daly, 1991) zalaže za razvoj makroekonomije životne sredine, koja zahteva drugačiji pristup od standardnih ekonomskih tehnika koje smo opisali. Razvoj takve makroekonomske perspektive problema životne sredine zahteva stavljanje ekonomskog sistema u širi ekološki kontekst. Kao što je prikazano, ekonomski kružni tok je zapravo samo deo većeg ekološkog kružnog toka. Taj ekološki tok se zapravo sastoji od mnogih drugih ciklusa, kao što su: *ciklus ugljenika*, *ciklus azota*, *ciklus vode* i *drugi organski ciklusi rasta*. Svi ti ciklusi se oslanjaju na solarnu energiju i nalaze se u složenoj ravnoteži koja je evoluirala tokom milenijuma. Posmatrana u takvom kontekstu, ekonomska

¹⁴ Na primer, donošenje odluke o tome da li da se dozvoli izgradnja novog skijaškog centra na prethodno nekorišćenoj površini zahteva procenu rekreativne vrednosti skijanja, vrednost alternativne namene zemljišta, kao i manje merljivih faktora poput uticaja na izvore vode, divljinu i ruralni karakter područja.

aktivnost je proces ubrzavanja *protoka* materijala kroz ekološke cikluse. Pojam "protok" označava ukupan utrošak energije i materijala kao inputa i outputa procesa.¹⁵ Najvažniji način ubrzavanja protoka resursa je korišćenje većih količina energije za pokretanje ekonomskog sistema. Više od 80 procenata energije koja se koristi u globalnom ekonomskom sistemu potiče od fosilnih goriva. Emisije ugljenika koje nastaju sagorevanjem tih goriva narušavaju ravnotežu globalnog ciklusa ugljenika.¹⁶ Kako ekonomski rast napreduje, rastu i potrebe ekonomskog sistema za ekološkim ciklusima. Povećava se korišćenje energije, resursa i vode i stvaranje otpada. Centralno pitanje makroekonomije životne sredine postaje kako uravnotežiti veličinu ekonomskog sistema, ili makroekonomski obim sa podržavajućim eko-sistemom. Kada se problem sagleda na takav način, to predstavlja značajnu promenu paradigme za ekonomsku analizu koja doskoro nije uzimala u obzir celokupna ograničenja eko-sistema.

7.8. Implikacije ekološki orijentisane ekonomije

Ekološki orijentisana makroekonomija obuhvata nove koncepte merenja nacionalnog dohotka koji pri izučavanju nacionalnog dohotka eksplicitno obračunavaju zagađenja životne sredine i iscrpljivanje prirodnih resursa. Osim toga, ekološki ekonomisti su razvili i nove oblike analize kako na makroekonomskom, tako i na mikroekonomskom nivou, koji počivaju na zakonima fizike koji upravljaju tokovima energije i materije u eko-sistemima. Primena tih zakona na ekonomski proces nudi komparativnu perspektivu standardnoj mikroekonomskoj analizi životne sredine. Traženje ravnoteže između ekonomskog rasta i zdravlja eko-sistema podstaklo je stvaranje koncepta *održivog razvoja*. Oblici ekonomskog razvoja usmereni na očuvanje umesto na degradiranje životne sredine

¹⁵ Na primer, u modernoj poljoprivredi se primenjuje mnoštvo raznovrsnih veštačkih azotnih đubriva da bi se ostvarili veći prinosi useva. Tokovi viška azota stvaraju probleme u životnoj sredini i zagađuju vodu. I poljoprivredi i industriji su potrebni veliki izvori vode. Zajedno sa potrošnjom domaćinstava, ta tražnja može da prevaziđe kapacitete prirodnog ciklusa vode, da iscrpi rezervoare i podzemne rezervoare vode.

¹⁶ Prekomerne količine ugljen-dioksida nagomilavaju se u atmosferi, menjaju procese koji određuju klimu cele planete i time utiču na mnoge globalne eko-sisteme.

obuhvataju korišćenje obnovljive energije, organsku poljoprivredu, niskoimputnu poljoprivredu i tehnologije konzerviranja resursa. Šire uzevši, promovisanje održivog razvoja daje rešenje za mnoge probleme koji se tiču resursa i životne sredine, i posmatra te probleme u smislu uticaja na eko-sistem, a ne kao pojedinačne probleme.

Nacionalna i globalna pitanja životne sredine su glavni izazovi u 21. veku. Odgovaranje na te izazove zahteva razumevanje ekonomije životne sredine. Politika usmerena ka zaštiti životne sredine ima ekonomske troškove i koristi, a ta ekonomska dimenzija je često najvažniji faktor kada se odlučuje o tome koje će se politike usvojiti.¹⁷ Postoje dva različita pristupa ekonomskoj analizi pitanja životne sredine. Standardni pristup primenjuje ekonomsku teoriju na životnu sredinu, koristeći koncepte novčanog vrednovanja i ekonomske ravnoteže. Taj pristup je usmeren na efikasno upravljanje prirodnim resursima i adekvatnu procenu uticaja otpada i zagađenja na životnu sredinu. Pristup ekološke ekonomije posmatra ekonomski sistem u celini kao podskup šireg biofizičkog sistema. Taj pristup naglašava potrebu da se ekonomska aktivnost uskladi sa biološkim i fizičkim ograničenjima čime će se osigurati bezbednost života na zemlji. Veliki deo analize izveden iz standardnog pristupa je agroekonomski i zasniva se na tržišnim kretanjima. Varijacije standardne tržišne analize mogu se primeniti na one slučajeve gde ekonomska aktivnost ima štetan uticaj na životnu sredinu ili kada koristi oskudne resurse. Druge ekonomske analize omogućavaju uvid u korišćenje zajedničkih resursa i javnih dobara. Makroekonomija životne sredine, relativno novo polje nauke, naglašava odnos između ekonomske proizvodnje i glavnih globalnih prirodnih ciklusa. U mnogim slučajevima javljaju se značajni konflikti između aktivnosti ekonomskog sistema i prirodnih sistema, pri čemu se stvaraju regionalni i globalni problemi, kao što su globalne klimatske promene koje uzrokuju preterana akumulacija ugljen-dioksida. Taj širi pristup zahteva nove načine merenja ekonomskih aktivnosti. kao i analizu načina na koji obim ekonomskih aktivnosti utiče na sisteme životne sredine. (Jonathan M. Harvis, 2009).

¹⁷ U nekim slučajevima mogu biti neophodni kompromisi između ekonomskih ciljeva i ciljeva životne sredine, u drugim slučajevima ti ciljevi mogu da se podudaraju i međusobno pojačavaju.

8. EKONOMIJA, EKOLOGIJA I BEZBEDNOST

Ekonomija odnos prema prirodi razmatra kao *racionalnost eksploatacije resursa*, dakle kao aktivan odnos. Ekologija, nasuprot toj aktivnoj ulozi ekonomije koju može definisati pojmom "koristi", ima konteplativnu ulogu istraživanja uzajamnih odnosa između živog sveta i fizičke sredine i njihovu bezbednost. Dakle, ekologija nema za cilj nikakvo maksimiziranje dobitaka. Pre bi se moglo reći da ekologija za cilj ima minimiziranje gubitaka, koji po životnu sredinu nastaju usled *eksponencijalne ekspanzije ljudske ekonomske aktivnosti*.

Razmatranje ograničenosti ponude neobnovljivih resursa vodi ka zaključku da se u *rastućim ekonomijama ograničeni resursi transferišu po nižoj ceni* iako imaju pozitivnu vrednost (na primer vazduh). Nasuprot ovome, niz ekonomskih aktivnosti imaju za posledicu isijavanje otpada u okruženju i ti ekonomski autputi su neželjeni zagađivači prirodne sredine koji se takođe transferišu po nultoj ceni, ali imaju negativnu vrednost. Ekonomska teorija je relativno rano postavila neka od pitanja koja su *par excellence* predmet interesovanja ekologije. Prvo pitanje koje je danas postalo izuzetno aktuelno postavio je J. S. Mil, a to je kako sačuvati bezbednost za budućnost prirodne pogodnosti i lepote za koje tržište nema adekvatan odgovor. Rano otkrivanje problema da *tržište nije univerzalan i racionalan regulator* posebno u sektoru zaštite životne sredine i prirodnih vrednosti niti na kratak niti na dug rok, već da se tome mora pristupiti na nauci zasnovanoj svesnoj akciji ljudi. U preovlađujućoj doktrini *laissez faire* postavljanja pitanja imperfektnosti tržišne alokacije resursa i slobodne privatne svojine otvorilo je problem odnosa između racionalnog ponašanja preduzetnika i društvenih troškova koje niko ne snosi. Preciznije izloženo, kod *neobnovljivih resursa koji nemaju supstituciju*, a gde tražnja nije elastična, vlasnik resursa teži da maksimizira svoje dobitke i nema interesa za izdatke koji bi se ulagali u očuvanje prirodne sredine i bezbednost društva. Iz navedene relacije nastaje suprotnost individualnih i društvenih interesa i individualnih koristi i društvenih troškova (social cost). Sistematska analiza ovog problema prvi put se sreće kog Pigua koji je u svom radu "*Ekonomija blagostanja*" uočio probleme razlike između individualnog i društvenog neto proizvoda. Savremena ekonomska

nauka se suočila sa *problemom kvaliteta života*, koji implicira pitanje gazdovanja javnim, pa i socijalnim dobrima, koja su u vezi sa opštom potrošnjom. Javna, odnosno slobodna dobra (*free goods*) imaju nultu tržišnu vrednost, odnosno ne dobijaju vrednosni izraz u tržišnim transakcijama. Iz navedenog sledi zaljučak da tržišna alokacija resursa i posredstvom tržišno *definisanje cenovnih izraza* predstavlja samo teorijski model. Naime, postoji niz dobara koja nisu transferibilna i na koja se ne odražava tržišni cenovni model. Postoje dobra i društveni tokovi koje *instrumentarij tržišnih tokova* ne obuhvata, ili ne obuhvata dovoljno savršeno. U takvim slučajevima država preuzima na sebe socijalne - opšte tokove koje individualni učesnik na tržištu ignoriše. Polazi se, dakle, od postavke da tržište nesavršeno obuhvata problem prirodnih procesa i ravnoteže posredstvom kojih se ne može smanjiti retkost prirodnih dobara, niti pak povećati njihova ponuda. Na drugoj strani, pod uticajem tehnološkog razvoja, nastaju *supstituti pojedinih prirodnih dobara*, što vodi smanjenju kvantuma njihove ekstrakcije, pa time i tražnje i vrednosti tih dobara. Savremena ekonomska nauka razvila je validan instrumentarij za istraživanje zakonitosti i tokova ponašanja utemeljenih u ekonomskom životu na relaciji: *maksimiziranje dohodaka - minimiziranje izdataka (utrošaka)*, ali kada se polje analize premesti ka problemu životne sredine navedeni instrumentarij se pokazuje nesavršenim. Neophodnost usaglašavanja razvoja privreda koje tržište koriste kao osnovni i dominantni mehanizam alokacije svojih resursa (otud njihovo definisanje kao "tržišne") sa potrebom očuvanja što zdravije i čistije prirodne sredine je, tokom poslednjih dvadesetak godina, postala činjenica oko koje nema spora, kako na strani stručno-političke, tako i šire javnosti u praktično svim zemljama savremenog sveta. U tom smislu, povezanost ekonomskih ciljeva *maksimizacije efikasnosti korišćenja resursa* sa ekološkim ciljevima zaštite čovekovog okruženja poslednjih godina se sve češće izražava kroz *formulu o "održivom razvoju"*, ka onom razvoju (privrede i društva u celini) koji je, najšire definisano, usklađen sa potrebama i ograničenjima prirode. Kako se tržište danas pojavljuje i kao osnovni regulator i, istovremeno, osnovni (i nezamenljivi) realizator osnovnog cilja funkcionisanja ekonomskog sistema (maksimizacija alokativne efikasnosti), suština te kompleksnosti i problematičnosti se zapravo svodi na problem izbora konkretnih mehanizama zaštite i očuvanja prirodne sredine.

9. BEZBEDNOSNI ASPEKT ODRŽIVE EKOLOŠKE EKONOMIJE

Nova tehnologija ostvaruje veliki uticaj na strukturni razvoj savremene tržišne ekonomije, ali je i dalje evidentno preveliko korišćenje prirodnih resursa. Obnova bogatstva društva, uz veliko iscrpljivanje prirodnih resursa, može da dovede do ekološke katastrofe. Činjenica je da se i u periodima ekonomskih kriza, recesije i nezaposlenosti teži ekonomskom rastu koji ne vodi računa o iscrpljivanju resursa, dok se istovremeno zaštita sredine ocenjuje kao vrlo skupa. Kao što je u ovom radu opisano, "čovjek, pa i čitavo društvo, može biti ugrožen prirodnim i veštačkim opasnostima" (Dr Milan Đ. A. Plavšić, 2001: 377) usled nebrige za zdravu životnu sredinu. Sa koncentracijom kapitala, znanja i kulture, kapitalistički način proizvodnje u potrazi za profitom postao je i najveći uzročnik degradacije prirodne sredine i zdravlja ljudi. Postavlja se pitanje: kako se sa aspekta bezbednosti može uticati na sprečavanje tih pojava? Preventivnim merama dobrih institucionalnih rešenja, odgovornim upravljanjem i adekvatnom strategijom ekonomskog i društvenog razvoja prema evropskim standardima. Postepena pogoršanja prirodnih uslova prvo su ostajala neprimećena iza stalnog uvećavanja materijalnih dobara, a potom su zanemarena, nekad iz nebrige, a ponekad svesno zbog davanja prioriteta politički osmišljenim projektima, a koji uvek nisu kompatibilni sa ekološkim kriterijumima. Negativne posledice povećane proizvodnje i potrošnje energije u ljudskim zajednicama su dopunjene činjenicom da najveći deo ekonomskih aktivnosti utiče na stvaranje neravnoteže u prirodnim sistemima. Stiče se utisak da se u dinamici tehnološkog razvoja tokom 20. veka, izgubio osećaj mere za potrošnju i pravdu, kao i za bezbednost, jer uprkos ekonomskom rastu na globalnom nivou, u svetu su stvorene izrazite razlike između onih koji imaju i onih koji nemaju, kao i ogroman jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Postavlja se pitanje da li ekonomiju ocenjuju oni koji raspolazu novcem i koji usmeravaju eksploataciju? Dakle, greške i zloupotrebe nauke i tehnoloških rešenja mogu da se svedu na najmanju moguću meru jedino izgradnjom adekvatnih regulatornih mehanizama – moralnih, pravnih i kontrolno-bezbednosnih. Industrijska civilizacija koja je i počela na imperijalističkom tlu je, gledano sa aspekta analize

troškovi - rezultati, postigla katastrofalne rezultate. Primera radi, ratovi u svetu vode se najsavremenijom tehnologijom i sredstvima (osiromašeni uranijum, i sl) od kojeg stradaju građani, razaraju objekti i ugrožava životna sredina. Bombardovanjem NATO pakta naše zemlje naneta je nemerljiva šteta našem društvu i privredi, ne samo u oblasti životne sredine.¹⁸ Dakle, pozitivni efekti industrijskog perioda u poređenju sa degradacijom životne sredine su mali. Osim toga, pored transnacionalnog organizovanog kriminala i drugih oblika kriminala, u literaturi se pominje i "ekološki kriminalitet" koji se teško može razumeti i koji ne daje primer civilizaciji 21. veka, a kojim su najviše pogođene male i nedovoljno razvijene zemlje. Određene analize ukazuju da će potrebe stalno rastućih naselja i gradova usled povećanih migracionih kretanja biti sve veće, a vreme iza nas pokazuje da je razvoj tehnologije uvek više sledio smer ekonomskih nego ekoloških ciljeva. Kritično osiromašeni prirodni resursi u svetu su posledica ljudskog egoizma i neodgovornosti pred naukom i znanjem i njihovim neuvažavanjem. Kao što je i analiza ovog rada pokazala, ključno pitanje je: kako usmeriti razvoj koji će obezbediti potrebe današnjih ljudi, a da se pri tome ne ugroze buduće generacije?

Znanje, potrebe i mogućnosti ukazuju na potrebu promene modela razvoja, čije će aktivnosti biti zasnovane na drugačijim vrednostima. Kako bi se postiglo smanjenje korišćenja prirodnih resursa, odgovorno upravljanje, zaštita zdravlja građana i sl., neophodno je povećati ekološku efikasnost novim tehnologijama, obezbediti pravedniju raspodelu ekonomske dobiti, kao i prihvatiti nove vrednosti. Zbog toga su neophodne odgovarajuće institucije i adekvatna zakonska regulativa.

10. ZAKLJUČAK

Iz analize neke naše naučno-stručne literature proizilazi da je osnovna motivacija nekih autora bila da pokažu da ne stoji postavka ekonomija predlaže - ekologija odlučuje, već postavka ekologija se

¹⁸ Izveštaj Savezne Vlade: "Posledice NATO bombardovanja na životnu sredinu SR Jugoslavije", Savezno ministarstvo za razvoj, nauku i životnu sredinu, 1999, BIGZ, Beograd; Takođe, videti: Izveštaj međunarodne vladine humanitarne organizacije "FOKUS", 1999. g.

pita - ekonomija odlučuje. Međutim, u objašnjenju i dokazivanju toga sami autori upadaju u kontradiktornosti. Isticanje da bi krilatica, kako neki kažu, "mogla bi biti prihvatljiva na makronivou", ali da je "... metodološki apsolutno bez smisla na mikronivou...". Dakle, za njih ne postoji bilo kakva veza između makro- i mikronivoa, što je apsurdno. U danjašnje vreme kada je, kako kažu "... ekologija izbila među najaktuelnije teme", nije prihvatljivo da je za ekonomski entitet opravdano poslovanje samo ako "vrednost učinaka" pokrije troškove i ostvari dobit, a ne uvažavajući životno okruženje.

Dakle, ekonomske i konjunkturke krize druge polovine XX i početka XXI veka prevazilažene su zahvaljujući državnoj regulativi. Individualizam kao najviša proklamovana vrednost tržišnog fundamentalizma ne pruža garanciju za stabilnost i ukupan društveni razvoj. Globalna demokratski uređena zajednica predstavnja jedinu garanciju za širenje ličnih sloboda i opšteg napretka. Koncept ljudske bezbednosti predstavlja multidisciplinarni pristup bezbednosti koji u svojoj sveobuhvatnosti istražuje potrebu za promenama načina života, funkcionisanja i organizacije ljudskog društva kako bi se zaustavile negativne tendencije i sprečile eventualne katastrofe. Zbog toga, globalne institucije bi trebalo da promovišu globalnu sigurnost, međunarodni poredak i pravo, kao i da spreče negativne uticaje kapitalističkog načina proizvodnje na životnu sredinu.

Društvo "svetskog rizika" može da se zaštiti samo izgradnjom institucija sa adekvatnom regulativom, tj. zaštita globalnog društva je moguća samo pomoću dobrih globalnih institucija. Od uspostavljenih sistemskih rešenja i njihovog karaktera zavisi da li ćemo doživeti regresiju budućnosti ili imati društvo većih sloboda, pravde i opšteg blagostanja.

Prethodna loša iskustva neoliberalnog modela pokazuju da su institucije - formalne i neformalne, neophodne u procesu reformi, kao i da regulišu nesavršenost tržišta. Ekološka ekonomija oslikava ubeđenje da su pitanja životne sredine od suštinske važnosti i da je neophodan širok pristup razumevanju odnosa ekonomije, prirodnog sveta i ljudske bezbednosti. Neophodno je da postoji svest o tome da su za probleme životne sredine potrebna rešenja nacionalnih, regionalnih i globalnih politika.

Činjenica je da ciljevi ekonomije nisu istovetni sa ciljevima ekologije, tj. ekologija ukazuje na ograničenja, na stabilnost, dok ekonomija teži stalnom privrednom rastu. Zbog toga je potrebno da privreda bude planirana kao celina, u uslovima koja omogućuje dobro poslovanje uz očuvanje i unapređenje kvaliteta zaštite životne sredine. Međunarodna zajednica treba više da rešava suštinske uzroke ljudske nebezbednosti, tj. da se rešava problem iskorenjivanja siromaštva i da se unapredi društveni i humani razvoj u nedovoljno razvijenim zemljama.

Naša zemlja uređuje zaštitu i unapređivanje kvaliteta životne sredine donošenjem regulatornog okvira kojim se ostvaruje održivo upravljanje prirodnim resursima. Pravne norme u ovoj oblasti čine zakoni i drugi propisi. Nacionalni program zaštite životne sredine Srbije sadrži koncept održivog razvoja što je prihvaćeno od UN-a i usklađeno sa interesima Republike Srbije. Međutim, Program treba da bude podržan akcionim planovima za pojedine sektore, a posebno sektor energetike koji ima i najveći uticaj na stanje životne sredine. Cilj Programa je da omogući podizanje kvaliteta životne sredine i unapređenje kvaliteta ljudskog života, što je i u funkciji realizacije pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji.

LITERATURA:

1. Bankovskal, S: Invapronmentalnan sociologš, Riga, 1991.
2. Bannikov, A. G. i dr. Osnovi žologii i ohrana okružatogcep sredi, Moskva, 1999.
3. Bulat, V. Opšti zakon dinamičkoguravnoteženja, Kruševac, 2000.
4. Gidens, E: 2003, Sociologija, Ekonomski fakultet, Beograd.
5. Danilov-Danililn, V. M., i dr. Okružakhcal sreda meždu prošlim i buduccim: Mir i Rosil, Moskva, 1990.
6. Con Ralston Sol, 2011, Propast globalizma i preoblikovanje sveta, IP „Arhipelag“, Beograd.
7. Džozef E. Stiglic, Protivrečnosti globalizacije, SBM-h, Beograd, 2002.
8. Džozef E. Stiglic,(1998): "Beyond the Washinton Consensus", Transition, Vol.9, No 3, June
9. Dr Milan Đ. A. Plavšić, 2001, Makroekonomija, FCO, Beograd.
10. Dr Marko Petrović: Ekološka komponenta i poslovno odlučivanje, časopis Računovodstvo broj 7-8/2010, Beograd.
11. Despotović, LJ.: Ekologija kao kritika modernosti, Novi Sad, 1993.
12. Drašković, B. (rad): Ekologija prirodnog kapitala, Vrednovanje i zaštita prirodnih resursa, Beograd, 1998.
13. Đukanović, M.: Ekološki izazov, Beograd, 1991.
14. Đukić, P. - Pavlovski, M.: Ekologija i društvo, Beograd, 1999.
15. Erik S. Reinert, Globalna ekonomija, Čigoja, Beograd, 2006.
16. Girusov, V. 3. (rad): Zkologš i žonomika, Moskva, 1998.
17. GrigorBev, Al. A. Zkologičeskie uroki proitogo i savremennostgz, Leningrad, 1991.
18. Golić B., Ekologija i ekološko pravo, Sarajevo, 2005.
19. Hansruedi Miller, Turizam i ekologija, prevod, Zagreb, 2004.

20. Harris, Jonathan M., and Scott Kennedy, Carrying Capacity in Agriculture: Global and Regional Issues, *Ecological Economics* 29, no. 3(1999): 443-461.
21. Harris, Jonathan M., Timothy A. Šise, Kevin, P. Gallagher, and Neva R. GOODHWIN, eds. *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions*, Washington, D.C.: Island Press, 2001.
22. Harris M. Jonathan, *Ekonomija životne sredine i prirodnih resursa - savremeni pristup, drugo izdanje, prevod*, Beograd, 2009.
23. Hiršman Alvert, *Strasti i interesi*, Filip Višnjić, Beograd, 1999.
24. Ilić B., *Makroekonomija*, Beograd, 2006.
25. Života Ivanović, *Karstvu dobra ili apokalipsi - Pro et contra*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
26. KasBlbenko, A. A. *Kontrom, kačestva okružakpcep sredi*, Moskva, 1997.
27. Kuznecov, G. A. *Zkologš i budupce*, Moskva, 1991.
28. Kondratev, K. L. *Kmočevie problemi globaltop žologii*, Moskva, 1990.
29. *Kriza i globalizacija*, 2009, zbornik radova, IDN, Beograd.
30. Marković D.; Ilić B.; Ristić Ž.: *Ekološka ekonomija*, Beograd, 2010.
31. Marčuk, G. I. - KondratBev, K. L. *Pririteti globalšop žologii*, Moskva, 1992.
32. Milenović, B. *Ekološka ekonomija*, Niš, 1996.
33. *Ministarstvo za zaštitu životne sredine Republike Srbije, Ekonomija Ekologije i Ekologija Ekonomije*, Beograd, 2008.
34. *Nacionalna strtegija održivog razvoja*, („Službeni glasnik RS”, broj 57/08).
35. Praća, N., (2009) *Značaj stranog kapitala za razvoj zemalja u tranziciji*, EtnoStil, Beograd.
36. Radulović, J. i dr., *Koncept održivograzvoja*, Beograd, 1997.
37. Reimers, N. F., *Načela žologičeskikh znanip*, Moskva, 1993.

38. Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije u periodu od 2010. do 2015. godine, („Službeni glasnik RS", broj 13/10).
39. Tadić, V. - Vuksanović, V. Međunarodne organizacije i međunarodna saradnja u oblasti zaštite životne sredine, Novi Sad, 1999.
40. Šadimetov, K). Š. Čelovek: socialšo-žologičeskie aspekti zdarovn, Taškent, 1990.
41. Vuksanović, V. Zaštita čovekove sredine, međunarodno-pravni aspekt, Beograd, 1980.
42. Ustav Republike Srbije, 2006.
43. Zakon o zaštiti životne sredine („Službeni glasnik Republike Srbije", broj 135/04

Rad zaprimljen: 17.11.2011.god.

Rad odobren: 22.11.2011.god.